

DAGENS FRÅGOR

Den 25 juli 1939.

Tjugufemårs- I dessa dagar upplever världen tjugufemårsminnet **minnet.** av världskrigets utbrott. Endast de folk, som genom kriget vunno nationell frihet och ännu bevara denna, kunna vilja fira minnet i en feststämning; för dem kan våldet som förlossare betraktas med samma känslor som jugoslaverna helga minnet av de sammansvurna i Sarajevo eller som det nya Tyskland ärar minnet av Dollfuss' mördare.

Preludierna till minnesdagen under sommarmånaderna ha plagierat förspelet till världskriget. Kriget i Spanien har visserligen avslutats; en avspänning har likaledes inträtt i Palestina, och endast i Yttersta Östern rasar ett öppet krig. Men under hela sommaren har »nervkriget» pågått och förts med en intensitet, som i många avseenden överträffar den diplomatiska aktiviteten efter Sarajevomordet fram till Englands inträde i världskriget. Men medan krigshotet för tjugufem år sedan framträdde så plötsligt, att ledande politiker, för att icke tala om folkens breda massa, vägrade tro på allvaret, har allvaret nu under mer än ett års tid varit så uppenbart för alla att folk till sist ej orkar reagera utan liksom bedövats. Människorna ha påtvingats en känsla av att stå hjälplösa och utan makt att hindra en ny världskatastrof; liksom 1914 ha de en allmän förnimmelse av att händelseutvecklingen ej ligger i deras utan i vissa styrandes hand och i de tillfälligheter, som mitt uppe i alla välsmidda planer kunna föra till avgörande urladdningar.

Det paradoxala nu mer än 1914 är, att folken omöjligen ens i diktaturstaterna kunna tänkas önska ett nytt världskrig. Det får väl även förutsättas, att icke heller de ledande kunna vilja kriget — hur högt idéerna om kraft, makt, élan etc. än stå i kurs i den officiella propagandan. Så fruktansvärt och till sina yttre och inre följder så ovisst som ett modernt krig kan väntas bli, måste varje ledare vara medveten om att ett krig kan vara farligast för hans egen ställning. Länge trodde man, att insikten härom skulle göra de stater, vilkas öde lagts i en enda ledares hand, till fredsvänliga och därigenom stärka fredsfaktorerna i världen. Den illusionen finnes icke längre. Axelmakterna vilja genomföra omregleringen av fredsdiktaten vid världskrigets slut och omskiktningen av staternas allianssystem utan dröjsmål, i klart medvetande om och trots riskerna för ett nytt krigsutbrott. De stimuleras därtill av de ekonomiska intressen, som svårigheterna i de egna landen upprullat, och de eftersträva av allt att döma att effektuera sina önskningsmål innan motsidan hunnit upp-rusta. De följa maximen, att en fet process är bättre än en mager förlikning. Och deras självtillit har stärkts i samma mån som de hittills undan för undan vunnit idel framgångar. Såsom alltid före stora krig och liksom makterna före världskrigets utbrott väga de icke de åtrådda fördelarna mot riskerna vid ett våldsavgörande. De

följa blott sin egen känsla av lidna oförrätter från de makter, på vilka ansvaret för världsfrederna vilar.

Det mest tragiska i nuvarande situation är frånvaron av en »förhandlingsordning». Efter 1914 sades det ofta, att världskriget ej skulle ha utbrutit, om det funnits ett instrument eller en institution för en samfällid konferens mellan de intresserade makterna. Folkförbundet skulle ha kunnat utgöra ett dylikt instrument men har ohjälpligt diskrediterats. De fyras möte i München var åtminstone ett försök till att låta förnuftet komma till uttryck, men efter Böhmen-Mährens ockupation dröjer det säkerligen, innan västmakterna inlåta sig på repriser. Den primitiva diplomatin är åter satt i högsätet — och detta i ett århundrade, som eljest pockar på att kallas organisationens.

Under de senaste månaderna har läget också nästan förstelnat. Tyskland har genom allehanda åtgärder knutit Danzig närmare till sig, utan att Polen givit upp sin föresats att icke utan strid släppa suveräniteten över fristaten vid Weichsels mynning. England har skänkt finansiellt stöd åt Polens mobilisering och sänt militära experter till Warszawa. Tyskland har uppenbarligen betydande svårigheter att övervinna i Böhmen-Mähren vid behandlingen av dess underkuvade, fientligt inställda befolkning. England och Frankrike ha fortfarande icke funnit någon lösning på förhandlingarna om allians med Sovjet-Ryssland, som tydligen endast så dyrt som möjligt vill sälja sin högst betydelsefulla militära assistens åt västmakterna. Det intima engelsk-franska samarbetet har manifesterats i bombplansarmadornas demonstrativa överflygningar av det allierade landets territorium. Genom sin numera allt vanligare — och kanske också ofrånkomligare — eftergiftspolitik har England utjämnat sitt mellanhavande med Japan i Tientsinkonflikten, måhända för att därmed — på Kinas bekostnad — kunna koncentrera sina krafter på Europa. Roosevelts ideologiska aktivism har lidit ett nederlag, då behandlingen av den nya neutralitetslagen trots alla hans och hans hustrus ansträngningar uppsköts. Den fransk-italienska tvisten om Tunis har t. v. bordlagts men har förvisso dryftats vid de ömsesidiga spansk-italienska visiterna och försöken att låsa det nya ehuru ännu föga konsoliderade Spanien fast i axelmakternas allianssystem. Tydligen har Danzig satts först på axelmakternas föredragningslista; även om denna fråga skulle kunna vinna en fredlig lösning, skola förvisso nya tvistefrågor omedelbart matas fram från de stater, som just nu företräda dynamiken. Hudsons trevare att genom lån åt tyskarna hejda dessa i Danzig — samtidigt som Böhmen-Mähren skulle återvinna sin frihet och en rustningsbegränsning inledas — har icke fått Chamberlains auktorisation utan tett sig som ett nytt bevis på den engelska regeringspolitikens oenhetlighet. Icke ens detta svaga fredshopp fick överleva den 1 augusti, som nu skall begås av vår världsdal väpnad till tänderna och i ständig beredskap.

Det hette en gång i en proklamation av general Haig under världskrigets slutakt, att »våra hems trygghet och mänsklighetens frihet bero på hur var och en av oss uppför sig i denna stund». Åt Ame-

rikas ingripande i kriget förlänades, icke minst genom Wilsons fjorton punkter, karaktären av ett korståg till mänsklighetens frälsning. Tjugufem år efter krigsutbrottet kunna vi blott konstatera, att mänskligheten är längre bort från målet än någonsin tillföre. Tekniska, materiella och sociala framsteg av oanade dimensioner ha visserligen gjorts under det senaste kvartseket men den mänskliga kulturen, sedd i de humana livsvärdenas aspekter, genomlida nödår. Rasstrider, folkdeportationer och flyktingeströmmar, undertryckandet av tanke- och trosfrihet, koncentrerandet av alla ansträngningar på militära rustningar, föraktet för människoliv, rättsstatens underminering, sabotaget och terrorn som makt- och påtryckningsmedel — allt detta förintar tron på utvecklingen såsom alltid positiv eller framåtriktad och har gjort offren av världskrigets miljoner fallna till någonting meningslöst. Det är de stupades röster, som på minnesdagen borde få ropa besinningens maningsord till mänskligheten.

Riksdagskvinnorna och hemfrågorna. På senaste tiden har det nya ordet »hemvård» och vad däri innefattas blivit ett allt slagkraftigare, programmatiskt uttryck. I föredrag och radio propageras därför, och internationella kongresser i ämnet hållas. Doktor Hanna Rydh, med sin numera lediggjorda energi, har i Fredrika-Bremerförbundet och radio satt pricken över i:et och förordat inrättandet av ett särskilt hemdepartement — taget då i helt annan betydelse än det engelska Home Office, inrikesdepartementet, och avsett att bli ett centrum för alla frågor rörande hem och familj; hennes bidrag till departementalreformen synes dock mera välmenande än rationellt, eftersom hela socialvården därigenom tvärtemot alla erfarnas reformkrav skulle än mer sönderbrytas. Men all denna diskussion kring hemfrågorna ger dock ett vid handen, nämligen att befolkningskommissionen gick för snävt fram, när den trodde sig lösa sina familjeproblem blott därmed, att den endels uppställde familjeetiska normer, endels framlade en del förslag till materiell hjälp åt familjer, endels krävde förbud mot avskedande av gifta kvinnor, vilket sistnämnda hur berättigat det än i sig självt må vara dock minst av allt torde främja nativiteten.

Utän tvivel kräves det härutöver, som ett led i strävan att bygga upp och stärka hemmen, att kvinnorna göras rustade att motsvara de krav, som nya sociala reformer, den moderna tekniken och ändrade samhällsliga betingelser resa. Dessa krav ställas på dem, oavsett om de äro blott s. k. hemkvinnor eller ha förvärvsarbete. Trots allt vad som hittills åtgjorts från samhällets sida genom kurser, praktisk undervisning i skolorna o. s. v., kan det icke sägas, att allt har gjorts som kunnat göras för att tillgodose dessa syftemål. Framför allt har ämnet hemvård — vad däri ligger av hushållskunskap och hushållsekonomi, insikt i bostadsvård och hemkultur, elementära kunskaper om hygien, barnavård och samhällsetik m. m. — aldrig behandlats i ett sammanhang och såsom den enhet ämnet utgör. Det ligger i öppen dag, att flickorna i den skolpliktiga åldern äro för unga för att till-

ägna sig det intresse för och skaffa sig den behållning av undervisning i detta ämne, som en genomgång av någon lämplig kurs vid senare år (t. ex. 18—20 år) bör kunna skänka. Då hemmen icke i samma utsträckning som tidigare ha möjlighet att meddela insikter och färdigheter åt de uppväxande flickorna, måste det ofrånkomligt vara ett samhällsintresse att denna utbildning främjas av och i möjligaste mån organiseras genom det allmänna. Och enär det givetvis skulle ställa sig alltför dyrbart att — såsom frisinnade motionärer vid årets riksdag uppenbarligen tänkte sig — inkoppla denna utbildning i ett slags frivillig samhällstjänst vid särskilda läger och dessutom då med all sannolikhet skulle komma blott ett begränsat fåtal till godo, kan man ej föreställa sig annat än att denna utbildning lämpligast och effektivast bör ske genom en utvidgning och intensifiering av den hittillsvarande frivilliga kursverksamheten, vid vilken kursdeltagarna ej behöva avbryta sitt förvärvsarbete; först på så sätt torde det ges utsikter att få så många flickor som möjligt med i kurserna. Icke minst torde det vara nödvändigt att bättre än hittills söka stödja denna kursverksamhet på landsbygden, ty landskommunernas statsbidrag torde f. n. vara otillräckliga för att stimulera till någon livligare kursverksamhet.

Såväl i fjol som i år väckte högern i riksdagen en motion, utmynnande i begäran om utredning angående förbättrad undervisning i hemvård. I fjol bifölls motionen av första kammaren men avslogs av andra kammaren — det bör tillfogas, för att ingen orätt skall vederfaras befolkningskommissionen, att dess ordförande, hr Wohlin, i förstakammardebatten varmt förordade motionen. Och praktiskt taget alla hörda myndigheter och organisationer tillstyrkte igångsättandet av en utredning, dock icke Socialdemokratiska Kvinnoförbundet. I år upprepades samma procedur, men fortfarande satte sig andrakammarmajoriteten på tvären. Man kunde icke längre hänga upp sig på det i och för sig förklarliga uttalande, som motionärerna i fjol gjorde men i år motståndarna till behag låtit justera, nämligen att det borde bli den begärda utredningens sak att undersöka, i vad en hemvårdsutbildning borde göras obligatorisk eller icke. Man staplade i år i stället upp en del formella skäl, och främst ville man avvakta vad hr Engberg ämnade göra med det förslag om obligatorisk skolköksundervisning i folkskolan, varom 1936 års riksdag skrev och som skolöverstyrelsen i fjol framlade.

Två ting äro härvid anmärkningsvärda.

Införandet av obligatorisk skolköksundervisning är visserligen ingen billig affär men tanken härpå torde omfattas med så stort intresse i alla folklager, att dess genomförande ej lär avskräcka riksdagen. Denna praktiska utbildning i folkskoleåren står givetvis ej i någon motsatsställning till en frivillig hemvårdsutbildning i mognare år utan bör tvärtom vara grunden för denna. Mitt uppe i all den reformlusta, som präglat den nuvarande ecklesiastikministerns verksamhet, har ifrågavarande praktiska utbildningsproblem icke blivit fält för hans beprisade friska initiativlust utan lagts i träda.

Hans dröjsmål med att framlägga förslag rörande obligatorisk skolköksundervisning påtalades med skärpa i en interpellation i år, helst som denna reform är mycket efterlängtd i de skoldistrikt, där undervisning i detta ämne nu icke alls förekommer, och icke kan vara mindre trängande än andra undervisningsnyheter. Trots att hr Engberg eljest ej brukar dra sig för att yttra sig i debatter om utredningsförslag, har han förhållit sig passiv så fort motioner rörande hemvård o. dyl. kommit före; möjligen föredrar han att själv vid något uppmärksammat tillfälle ta saken i egen hand, något som ej skulle strida mot den underordnade roll, som den nuvarande ministären tillägger folkrepresentationen. Eftersom hr Engbergs förhållande av skolköksreformen nu kunde tas till förevändning för andrakammarmajoriteten att avslå förslaget om hemvårdsutredning och eftersom han icke gjorde någon invändning däremot, måste även han anses ha sin andel i riksdagens negativa inställning till hemvården.

Motståndet i andra kammaren mot hemvårdsmotionen var så gott som uteslutande tillfinnandes hos socialdemokraterna. En »partivän», Motalaprosten Hoppe, talade visserligen mycket mångordigt och varmt för densamma men han åtnjuter icke den ställningen, att hans ståndpunktstagande gör intryck på meningsfränderna. Bland de mest energiska motståndarna voro till allmän förvåning ett par relativt nykomna socialdemokratiska riksdagskvinnor; även fru Olivia Nordgren röstade emot men förklarade sig vara i grund och botten ganska odeciderad i frågan. Då det här endast är fråga om frivilliga kurser, som icke behöva kollidera med den speciella yrkesutbildningen, och om insikter, som varje kvinna bör ha allt intresse av att tillägna sig oavsett sitt yrke och civilstånd, måste de socialdemokratiska riksdagskvinnornas hållning te sig synnerligen anmärkningsvärd. Debatten karakteriseras kanske bäst av att fru Nordgren ansåg sig behöva fritaga sig från misstanken att ha velat hävda, att motionärernas förslag och uttalanden skulle vara en förolämpning mot kvinnorna! Icke förty syntes ett par kvinnliga riksdagsmän vilja betrakta hemvårdsfrågan icke såsom ett socialt utbildnings- och hemproblem, vilket det självfallet är, utan såsom en kvinnosaksfråga. Att anlägga en dylik synpunkt måste dock vara ytterst ofruktbart. Det torde icke heller ha förståtts på håll, som eljest brukar betraktas som speciellt kvinnobetonade. Nyligen underströk sålunda landshövdingen Marja Edén angelägenheten av att hemvårdsutbildningens problem snarast kunde vinna en positiv lösning.

En parallell erbjuder i viss mån de socialdemokratiska kvinnornas ståndpunktstagande till frågan om frivillig samhällstjänst. Hr Gustaf Tamm och fröken Ebon Andersson hade väckt motioner om utredning angående lämpligaste sättet att stödja en frivillig samhällstjänst, huvudsakligen avsett för kvinnliga studerande, kontorister och liknande grupper och åsyftande lämpligt praktiskt, socialt eller försvarsarbete. En likartad motion, med knapphändigare motivering och oklarare syften, hade väckts från folkpartihåll av hr

Olin m. fl. Här var ej fråga om någon tvångsuttagning efter diktaturmönster utan om frivillig tjänst, på lämpligt och produktivt sätt organiserad, ungefär som i det demokratiska Schweiz och ett par andra länder av samma ideologiska struktur. Det var ett återupplivande av den gamla tanken att låta främst en del flickor i städerna en tid i ungdomen komma ut i praktiskt arbete eller träda i direkt kontakt med landsbygdens sociala förhållanden. Det var, ehuru i vida mindre drastiska former, en omskrivning av den eljest på socialdemokratiskt håll så förgudade Fabian Månssons plan att sätta alla flickor i diknings- eller mjölkningsslära, något som på sin tid alls icke uppfattades såsom en akt av diktaturkult — de moderna diktaturerna voro då f. ö. knappast ens uppfunna. Att ett opolitiskt intresse för en frivillig samhällstjänst finnes framgår bl. a. därav, att idén tagits om hand bland kvinnlig ungdom, liksom av att en särskild riksorganisation bildades efter det att motionerna väckts. Särskilt på bondeförbundshåll vannlade man sig om att visa sitt intresse för idén, när riksorganisationen kom till stånd. Man skulle kunna tycka, att icke minst de radikala kvinnorna, som ju alltid vänt sig mot föraktet för kroppsarbete och sagt sig eftersträva en intimare kontakt mellan olika samhällsskikt, med värme skulle acceptera förslaget att genom någon lämplig form av statligt stöd realisera dessa idéer. Från de socialdemokratiska riksdagskvinnorna avhördes dock intet positivt i saken, och en av den gamla kvinnliga radikalismens Bourboner, fröken Elisabeth Tamm, gav i en artikelserie i *Dag. Nyh.* sitt utomordentliga misshag till känna, kvarlevande som hon är i sin naiva förkrigsindividualism. Det kan visserligen sägas, att riksdagen i motiveringen till sitt avslagsbeslut ej ställde sig direkt avvissande till den i motionerna utvecklade tankegången utan sade sig vilja bida tiden. Något mera levande positivt intresse kunde dock ej utläsas ur det mjukt byråkratiskt avfattade utskottsutlåtandet; när det gäller hjärteangelägenheter, brukar majoriteten eljest sannerligen icke vänta och se. Att döma av det hittills visade intresset för frivillig samhällstjänst kommer utvecklingen antagligen snart att ge vid handen, att riksdagsmajoriteten i detta sociala uppfostringsspörsmål är efter ungdomen och därför efter sin tid.

Man skulle kunna fortsätta med att fråga, varför icke någon riksdagskvinna lät höra sina bekymmer, när hrr Wistrand—Andréns motion om utredning av ungdomsbrottslighetens orsaker och botemedel avslogs i andra kammaren. Den av fångvårdsstyrelsen presterade statistiska utredningen hade dock visat, att även de unga flickornas brottslighet var i anmärkningsvärt och oroväckande stigande.

För att återgå till den egentliga frågan — ingen vill i och för sig föreställa sig, att de socialdemokratiska riksdagskvinnorna skulle innerst inne kunna misskänna behovet av en god allmänutbildning i hemvård för det uppväxande kvinnliga släktet. Det vore ganska otroligt. Men man förundrar sig över de fullständigt negativa, för att ej säga motspjännande uttryck, som detta intresse fått. På den tid, då kvinnorna stredo för sin rösträtt, hette det esomoftast, att kvinnor-

nas inträde i det politiska livet skulle låta det mänskliga, över partierna stående bättre komma till sin rätt; ävenså skulle hemmets och familjens dittills ofta förbisedda spörsmål, liksom frågan om fostran av barn och ungdom, på ett helt annat sätt än tidigare bli föremål för intresse och omsorg i riksdagen. De exempel, som här ovan valts, bekräfta näppeligen riktigheten av dessa förmodanden. Utan överdrift kan det påstås, att ett förslag sådant som om förbättrad hemvårdsutbildning tvenne gånger fallit, emot en mycket utbredd opinion bland kvinnorna — för att ej tala om bland männen — just på de socialdemokratiska kvinnornas avvisande ställningstagande. Man skulle vilja vägra att tro, att riksdagskvinnor — tvärtemot de vackra utfästelserna vid rösträttsreformens genomförande — låta partipolitiska synpunkter gå före sakliga hem- och familjeintressen.

Statsrådets reträttposter. Det socialdemokratiska partiets förstakammarledare, redaktör Harald Akerberg, gjorde sig för några veckor sedan skyldig till ett förfluget ord. Han ville göra gällande, att de socialdemokratiska statsråden trots allt slit och släp för det allmänna riskerade att på ålderdomen ställas på bar backe. I pressen har redaktör Akerbergs dystra uttalande uppvisats vara tämligen verklighetsfrämmande: de uttjanta socialdemokratiska statsråden kunna näppeligen sägas ha blivit lottlösa utan äro tvärtom i regel ganska väl situerade, evad det gäller ämbeten eller pensioner. Den Akerbergska sucken är emellertid av intresse såtillvida, som uppmärksamheten därigenom mera principiellt kommit att riktas på frågan om statsrådets reträttposter. Man frågar sig sålunda, om någon ny praxis utgestaltat sig på sistone i den ena eller andra riktningen. Skiljer sig det nuvarande systemet med reträttplatser från vad som tidigare varit skick och bruk? Givetvis har man härvid främst eller blott i åtanke de politiskt betonade statsråden utan föregående statstjänst, icke de domare, militärer, högre departements-tjänstemän eller andra ämbetsmän, vilka — oavsett om de varit politiskt prononcerade eller ej — en tid suttit i statsrådet men vilka med all sannolikhet även eljest skulle ha avancerat.

Efterföljande randanteckningar begränsa sig till tiden fr. o. m. Karl Staaffs första ministär 1905—1906, alltså fr. o. m. den tid, då de politiska partierna började ta hand om regeringsmakten i de tidigare halvt ämbetsmannamässiga, halvt politiska ministärernas ställe. Om tiden före kan det generellt sägas, att ministärerna till övervägande del voro sammansatta av ämbetsmän, antingen politiska eller ej, som regelmässigt avancerade, och att även övriga statsråd så gott som alltid kunde påräkna en förnämlig reträttpost, så framt de önskade en dylik.

Av medlemmarna i *Karl Staaffs första ministär* fick endast en icke statstjänare av den Lindmanska ministären en reträttpost; det var statsminister Lindmans kusin hr David Bergström, som utnämndes till generalkonsul i Helsingfors. Staaff själv, Biesèrt, Fr. Berg och Gösta Tamm blevo ohulpna, och landssekreterare Axel Schotte erhö

ännu så länge intet landshövdingeförordnande. Av *den första Lindmanska ministären*s medlemmar blev civilminister Juhlin vid sin avgång 1907 av sina förra kolleger utnämnd till generalpostdirektör; däremot fick Alfred Peterson i Påboda vid den uppseendeväckande schismen 1909 icke den landshövdingestol i Växjö, varom det talades, och hans kamrat vid demissionen, landssekreterare Roos, fick först 1912 av den Staaffska ministären landshövdingeposten i Visby. Av övriga ledamöter blevo — utom regeringschefen och Carl Swartz — de jämförelsevis gamla Hugo Hammarskjöld och S. O. Nylander utan reträttposter; Kristian von Sydow fick stanna i sin domsaga, och P. E. Lindström fick återta sin kanslirådsbefattning i ecklesiastikdepartementet, tills han 1917 förordnades som chef för postsparbanken.

Av ledamöterna i *Staaffs andra ministär* hugnades David Bergström och Schotte av efterträdarna med poster som generalkonsul och envoyé resp. landshövding. Utom statsministern blevo Sandström, Jacob Larsson, Adelswärd, Fr. Berg och Peterson i Påboda utan reträttposter, och Bror Petrén blev blott häradshövding. Av *den Hammarskjöldska ministären*s medlemmar reste väl Knut Wallenberg och Dan Broström inga anspråk, och hrr Vennersten, Westman samt Beck-Friis fingo återgå till sina tidigare ställningar. *Den Swartzska ministären* bestod till övervägande del av ämbetsmän och militärer; hr Conrad Carleson, som kom från näringslivet, återvände dit, och rådmän Knut Dahlberg måste 1921/22 göra en ny statsrådstjänstgöring, innan han fick en domsaga. Den Swartzska ministären transporterade dessutom sin civilminister, Oscar von Sydow, från landshövdingeposten i Luleå till samma post i Göteborg, när han efter ett par månader lämnade regeringen. Av *den Edénska ministären*s medlemmar fingo Alfred Peterson i Påboda och Nils Edén efter regeringsskiftet i mars 1920 i tur och ordning landshövdingeposten i Stockholms län. Erik Palmstierna blev, sedan han i ministären Branting I varit utrikesminister, av den De Geerska ministären nämnd till sändebud i London, och Värner Rydén blev, efter några års karantän med anledning av Svensk-Import-affären, av den tredje socialdemokratiska ministären utnämnd till generalkrigskommissarie. Utan reträttposter blevo Eliel Löfgren, E. A. Nilson, Branting, Thorsson och Olof Olsson, liksom konsulterna Bror Petrén och Undér

Efter denna tid kan man lämpligen behandla ministärerna par vis. Man kan härvid hasta förbi den huvudsakligen av högre ämbetsmän sammansatta *De Geer—von Sydowska ämbetsmannaregeringen* 1920/21, blott tilläggandes att direktör H. S. Tamm och prof. Nils Hansson återgingo till sina tidigare befattningar samt att Jacob Beskow först efter sin andra finansministerperiod utnämndes till domänstyrelsens chef.

De två högerbetonade *Tryggerska* och *Lindmanska ministärerna* voro till stor del rekryterade av ämbetsmän. Den enda reträttposten till en icke ämbetsman i den förra var J. Beskows generaldirektörskap; hrr Petterson i Bjälbo och Wohlin — liksom Sam Clason, ifall denne verkligt skulle ha velat lämna sin riksarkivarietjänst —

blevo utan. Av den Lindmanska regeringens medlemmar fick endast en en reträttpost, nämligen hr Wohlin, som efter sitt isolerade utträde sedermera av sina gamla kolleger förordnades till generaltulldirektör. Av de övriga voro hrr Bissmark, Dahl, som kort efteråt avled, Borell och Lindskog relativt gamla; de lika litet som hrr J. B. Johansson i Fredrikslund och Lundvik hugnades med några reträttposter.

Av de två *Ekmanska ministärernas* män blev regeringschefen utan reträttplats, men torde dock av den Lindmanska ministären ha varit erbjuden landshövdingetjänst. Av den första Ekmanregeringens ledamöter förordnade den Lindmanska regeringen hr Lyberg till direktör i Vin- och Spritcentralen och hr Meurling till regeringsråd, och den andra Ekmanska regeringen förordnade hr Rosén till landshövding och hr Almqvist till något så relativt blygsamt som undervisningsråd. Hr Eliel Löfgren, den redan pensionerade Thyrén, den äldre Jacob Petterson i Södertälje, von Stockenström och — tills vidare — Hamrin blevo utan. Av den andra Ekmanska (Hamrinska) regeringens ledamöter förordnades efteråt Hamrin, Hansén och Jeppson till landshövdingar, den sistnämnde visserligen sent omsider och uppenbarligen först sedan Gotlandslänets offererats till flera andra. Hr Sam Larsson blev först överdirektör och därefter generaldirektör, och även hr Torsten Peterssons utnämning till generaldirektör för lotsstyrelsen torde ej uteslutande ha varit ett reguljärt ämbetsmannaaavancemang. Hrr Rundqvist resp. Holmbäck återgingo till sin domsaga resp. professur. Hr Österberg fick nöja sig med sin byrådirektörstjänst, dock förgylld med kommerserådstiteln. Jämte den sistnämnde har endast hr von Stockenström stannat på de lottlösas karta.

Den Bramstorpska semesterministärens saga var väl kort för att kvalificera dess många nya regeringsledamöter till reträttposter. Fem av ledamöterna ha f. ö. sedermera övergått till den andra Hanssonska ministären. Ofta ha namn från denna ministär nämnts i samband med landshövdingevakanser, men anmärkningsvärt nog har det stannat vid kannstöpandet. En ledamot har dock hugnats med en reträttpost, som han utan sina statsrådssporrar med all sannolikhet aldrig skulle ha fått, nämligen hr Centerwall, som av den nuvarande regeringsmajoriteten valts till M. O. Och ministärens liberale justitieminister hr Bergqvist har nyligen blivit socialstyrelsens chef, visserligen först sedan regeringens ursprunglige kandidat avböjt men säkerligen mindre på grund av sina insatser som statsråd än på grund av sina allmänna förtjänster. Övriga ledamöter ha dessutom av den efterträdande regeringen genom olika uppdrag på allt sätt hållits skadeslösa».

Beträffande *de socialdemokratiska regeringarnas* ledamöter kan man anta, att personer som Branting och Thorsson, P. Alb. Hansson, Gustav Möller, Wigforss och Sköld — ungefär såsom hrr Trygger, Lindman, Swartz, C. G. Ekman m. fl. — icke önskat några poster, som skulle ha bundit deras politiska rörelsefrihet, åtminstone icke så

Dagens frågor

länge de ännu befunno eller befinna sig i full politisk aktivitet. Om vi här lämna gamla ämbetsmän som Assar Åkerman, William Linder, Nothin, Schlyter och Levinson åsido — och de ha i vart fall icke förlorat på sina statsrådstjänstgöringar — och likaledes bortse från de i tjänst nu varande, kan följande sammanställning göras. Hrr Palmstierna och Rydén äro redan nämnda. Sven Linders var redan domänintendent, när han första gången blev statsråd, och återgick till denna tjänst. C. E. Svensson förordnades av den Tryggerska ministären till överdirektör för kontrollstyrelsen och var vid sin död av staten förordnad bankdirektör. Hr Örne förordnades av den tredje socialdemokratiska ministären till generalpostdirektör. Hr Sandler förordnades av den första Ekmanska ministären till överdirektör. Hrr Viktor Larson och Sköld ha bägge varit andre deputerade i riksbanken, varmed rätt till pension är förknippad. Hr Bernhard Eriksson, som dock fick vänta länge, utnämndes av andra Ekmanska regeringen till landshövding. Hr Leo förordnades av den andra Hansonska ministären till generaldirektör och hr Vennerström till landshövding. Hr Undén fick på förslag av samma regering arvode såsom universitetskansler, när han valdes till denna post. Och anmärkas må, att hrr Nothin och Levinson utnämndes under sin tid som regeringsledamöter till sina nuvarande poster, ett system som eljest efter 1905 tycktes på väg att försvinna. Utom Branting, Thorsson och Herman Lindqvist ha sålunda endast Olof Nilsson i Tånga, Olof Olsson och Fritiof Ekman icke resp. icke ännu erhållit några statliga reträttposter; härvid må tilläggas, att hr Herman Lindqvist var i 60-årsåldern och redan pensionerad av L. O., när han var socialminister, och att Olof Olsson såsom läroverkslärare åtnjuter pension. Måhända förklarar den särställning, hrr Olsson och Ekman nu inta i fråga om reträttplatser, att just de då och då gå till offensiven mot regeringsförslag.

Det bör framhållas, att ovanstående förteckning blott ger upplysning om faktiskt skedda utnämningar. Givetvis måste man räkna med möjligheten, att några av de ovannämnda »obefordrade» kunna ha erbjudits tjänster men avböjt. Åtskilliga av dem ha nog varit fullt tillfredsställda med att få återvända till sina näringsföretag, sina vetenskapliga sysslor eller sitt fria partiarbete. I ett par andra fall ha vederbörande fått compensation genom uppdrag i enskild tjänst eller också betrotts med fullmäktige-, styrelse- eller kommitté-uppdrag. Och givetvis skola här inga omdömen fällas, huruvida sakligt grundade och rättmätiga skäl förelegat för alla de ovannämnda förordnandena eller de ovannämnda förbigående. Ej heller skall det diskuteras, i vad mån regeringarna vid vissa utnämningar mindre vägletts av omsorg om den befordrades bästa än av önskemålet att kringskära dennes politiska handlingsfrihet.

Vill man summera, måste det framstå såsom oemotsägligt att de politiska befordringarna, så långt fråga är om förutvarande statsråd, på sista tiden tilltagit i antal. Tendensen är ganska klar. Särskilt den sista frisinnade regeringens ledamöter och de socialdemokratiska

statsråden ha kunnat glädja sig åt mycket gynnsamma befordringsmöjligheter. Ett par decennier efter 1905 var praxis eljest uppenbarligen ganska restriktiv, något som säkerligen sammanhängde med att efterträdareregeringen i regel då representerade en helt annan politisk kulör än den avgående och därför var mindre mån om att gynna motsidans män. Sedan regeringsmakten på sistone blivit mera permanent förankrad hos ett parti, har detta hämmande moment bortfallit. I samma riktning har givetvis också verkat, att många av de nuvarande politikerna i motsats till äldre generationers blott arbetat med och levt på politik samt därför icke ha samma enskilda position att falla tillbaka på som dessa. Ur denna synpunkt är det icke att förvåna sig, om nutidens framskjutna yrkespolitiker på gamla dar önska erhålla en trygg ställning. Hur befogade många politiska utnämningar än kunna vara med hänsyn till den befordrades skicklighet och förtjänst, torde ingen dock å andra sidan vilja bestrida, att förvaltningens politisering är ett ömtåligt kapitel. Men detta skall ej denna gång dryftas. Här skall blott fastslås, att den nuvarande regimens ledande män ej — såsom hr Akerberg tycktes vilja göra — synas behöva ängslas för brödfödan och alderdomen.

Den engelska propagandan i U. S. A. Den senaste tidens händelser på världspolitikens fält ha som bekant bl. a. inneburit, att Förenta staternas inställning gentemot de europeiska nationella diktaturerna, enkannerligen Tyskland, undergått en betydlig skärpning. President Roosevelt lär ha deklarerat — och sedan dementerat denna uppgift — att Amerikas gräns i krig går i Frankrike. Frågan är, om denna avoghet blott beror av vad som skett i Tyskland under de senaste åren eller om den är ett eko av stämningen under världskriget. De aktuella händelserna få en intressant belysning av en artikel, som 1937 var införd i *American Political Science Review* och vilken har som rubrik *British Influence on the American Press, 1914—17*. Denna artikel stöder sig på källor, vilkas autenticitet ibland förefaller högeligen tvivelaktig. Dess författare, H. C. Peterson (University of Oklahoma) kan knappast heller göra anspråk på full opartiskhet, eftersom hans önskan att ställa den engelska politiken i sämsta möjliga ljus på varje punkt framträder. Uppenbarligen är han ej heller främmande för tanken att ställa sin penna i Hearstpressens tjänst. Likväl förtjänar uppsatsen att beaktas, såsom ett belägg för huru denna opinionsbildning uppfattades på tyskvänligt håll i U. S. A.

Inledningsvis förklarar författaren, att den antityska stämningen i amerikansk press var resultatet av en propagandakampanj. Den hade inte uppkommit genom en slump och den berodde inte heller på att skulden till kriget ansågs vila blott på Tyskland. I fortsättningen berättar författaren, hur denna propagandakampanj organiserades och genomfördes. Vi lämna här ett kort referat av framställningen.

Den 5 augusti 1914 förstörde engelsmännen telegrafkabeln mellan Tyskland och Nordamerika, och som ett resultat härav undertrycktes de tyska nyheterna vid den mest kritiska tidpunkten av kriget — de

första intryckens tid, då den allmänna opinionen skapades. Även sedan man sent på hösten fått en trådlös förbindelse i kabelns ställe voro de tyska nyheterna senare än de engelska, så att även de engelska kommentarer, som följde efter nyheterna, i den amerikanska pressen fingo större journalistiskt värde än kommunikéerna från Tyskland. Den brittiska tolkningen av händelserna blev alltså den version, som amerikanska tidningar accepterade.

Det andra steget i propagandans tjänst var censuren över engelsk press. År 1913 hade i Storbritannien tillsatts en kommitté för att i händelse av krig planlägga presscensuren, och denna kommitté ersattes i augusti 1914 av Press Bureau, som hade till uppgift att övervaka nyheterna till och i pressen. I själva verket var denna Press Bureau endast en skylt för de militära censorer, som arbetade under direkt kommando från Admiralty och War Office. Som en engelsman uttryckte saken var den »fantasidepartementet, som snyggar upp nyheterna för att presentera dem för allmänheten». För Förenta staterna blev censuren av betydelse, emedan nyheterna trycktes i amerikansk press i den version de fått, sedan de passerat genom Press Bureau. Då kabeln till Tyskland var förstörd, fick Amerikas press ta sina nyheter där de kunde få dem — och det var i England. Även meddelanden från andra europeiska länder filtrerades genom den brittiska censuren, och det var i själva verket de engelska nyheterna som blevo amerikanska nyheter.

För att göra censuren av meddelandena från kriget mera smaklig för de missnöjda korrespondenterna, utnämndes i september ett »officiellt ögonvittne». Hans arbete glädde emellertid ingen, och i mars och april 1915 började man i stället ta med brittiska korrespondenter på exkursioner till fronten. Genom att stationera journalisterna vid olika högkvarter och låta dem komma i personlig kontakt med de ledande officerarna, som givetvis voro synnerligen älskvärda, gjorde man dem samtidigt till försvarare av den brittiska saken. I juni 1915 började man även formellt tillämpa denna propaganda-metod.

Ledarna för den brittiska propagandan hade ständigt de amerikanska journalisterna i tankarna, och något senare godkände de ett förslag av en brittisk agent i Amerika, att amerikanska journalister borde sändas till fronten och få se pågående strid. »Fransmännen ha ytligt sett inte gjort något propagandaarbete», skrev propagandaministeriet — Wellington House — men de hade varit mycket hjärtliga mot amerikanska journalister, »och dessa korrespondenter ha kommit tillbaka och skrivit de mest entusiastiska artiklar för Frankrike.» Engelsmännen gingo emellertid ännu längre; alla personer av betydelse inbjödos som gäster. »Tidningsmän, författare, politiska experter, essayister, statsmän, universitetsrektorerna och andra framstående män på alla livets områden, särskilt från Förenta staterna, inbjödos att resa till fronten. Ett slott uppläts och utrustades för dem, och köket var utmärkt, under det att ransoneringen blev allt strängare i England under trycket av hotet från U-båtarna. De

fingo som sällskap uppmärksamma och diplomatiska reservofficerare, som från Foreign Office försetts med data om varje besökares ställning och yrke, vilket gjorde en framgångsrik gästfrihet så mycket lättare för värdarna», skriver en memoarförfattare, som själv varit med.

På samma sätt sörjde den brittiska propagandan för korrespondenterna i London. John St. Loe Strachey hade varje vecka en mottagning för amerikanska journalister i sitt hem, där de fingo träffa någon betydande person, t. ex. en medlem av kabinettet eller någon hög militär. Genom denna personliga kontakt blev censuren mindre motbjudande för korrespondenterna och det blev också svårare för dem att ge något annat än en brittisk tolkning av händelserna — även om de skulle fått den genom censuren. Liknande mottagningar hölls av Times' utrikesredaktör, och särskilt stora ansträngningar gjordes för att komma i kontakt med och vinna sympatier hos ledarna för de stora nyhetsbyråerna. För att slutligen nå de små tidningar i Förenta staterna, som inte hade korrespondenter i Europa eller abonnerade på nyhetsbyråernas material, försåg Sir Gilbert Parkers amerikanska »Upplysningsdepartement» — en filial av Wellington House — 360 tidningar i amerikanska småstäder med en engelsk tidning, som varje vecka gav en översikt av krigshändelserna jämte kommentarer.

Kontrollen över korrespondenterna i Europa skulle aldrig ha resulterat i en så enhällig opinion, om inte engelsmännen hade nedlagt mycket arbete på att ge propagandanyheterna ett sken av trovärdighet, som kunde göra dem intellektuellt acceptabla, och om de inte hade varierat dem för att passa läsarnas fördomar och förhoppningar. I detta syfte följde man uppmärksamt alla skiftningar i den amerikanska opinionen. Varje vecka sände propagandaministeriets amerikanska avdelning över analyser av amerikansk press, där man bl. a. rapporterade förekomsten av för opinionsbildningen betydelsefulla artiklar i tidningar och tidskrifter. En annan av »filialens» uppgifter var att kommentera olika slags propaganda med hänsyn till hur den mottogs i U. S. A. Rapporten av den 18 oktober 1916 meddelar sålunda, att Gertrude Atherton ger spridning åt en historia om att tyskarna inympa tuberkulos på krigsfångar, som skola utväxlas. I en annan rapport säges att meddelandena om ett visst slags tyska skändligheter mottagits med intresse, och några veckor senare visa rapporterna, att man intensifierat ansträngningarna att fullfölja denna kampanj och att tidningarna fått mera material i detta speciella ämne. När en rapport ingått, i vilken det hette, att »den amerikanska folkmeningen visar tecken på att vara nästan övermätt på gräsligheter», framgår det av nästa, att man flyttat över tonvikten till Tysklands syften med kriget eller till den tyska sjökrigföringens brutalitet och illegalitet.

En tidningsgrupp, som var en påle i köttet på Storbritannien, var emellertid Hearstkoncernen. Den citerade amerikanske författaren söker göra gällande, att man här fann det enda betydande amerikanska

tidningsintresse, vilket ej stod under engelskt herravälde. Hearst lämnade ej krigsskuldpropagandan oemotsagd, icke heller meddelandena om tyska skändligheter eller förhatliga syften. Hans tidningar innehöllo de brittiska nyheterna men läto också förstå, att denna version endast representerade en del av sanningen. En dylik tolerans var ett så farligt hot mot den brittiska kampanjen i Förenta staterna, att antingen omedelbart undertryckande eller försoning var nödvändigt, beträffande ej blott Hearst utan också det fåtal andra tidningar, som ej gjorde reklam för England. Med tiden blev det mer och mer nödvändigt att inringa eller förgöra det Hearstska inflytandet, om Amerika skulle fortsätta sin neutralitetspolitik eller rent av kunna lockas med i kriget. I mars 1916 vägrade en brittisk propagandist att skriva något mer för Hearsts tidningar och samtidigt gjorde han en antydning om att Hearst gjorde klokt i att ändra åsikt, om han ville undvika obehag. Detta framkallade ett brev från Hearst, i vilket denne redogjorde för sin ståndpunkt beträffande krigsnyheterna. Brevet, som adresserats till Hearsts londonrepresentant, hänsköts till propagandaministeriet och gick därefter till brittiska kabinettet, som emellertid ej tycks ha funnit det tillfredsställande. Hearst förvägrades fördelarna av brittiska pressbyrå och att använda engelska statens telegrafkablar. Därjämte förbjödos hans tidningar i Storbritannien med kolonier. Fastän denna aktion ledde till att Hearst blev än mindre vänlig mot England, var den otvivelaktigt ett gott drag. Det hade blivit högst modernt i U. S. A. att vara ententevänlig, och den offentliga brännmärkningen av Hearst som tyskvän minskade hans inflytande.

Inringningen av den amerikanska pressen var visserligen inte den enda faktor, som formade allmänna opinionen i U. S. A. under kriget, men den bidrog till att sympatierna för de allierade genomsytrade hela nationen. Och efter två och ett halvt år av brittiskt inflytande på Amerikas press var landets befolkning så genomdränkt med ententeideologi, att alla invändningar mot ett deltagande i kriget på de allierades sida voro fruktlösa.

Så långt den amerikanske författaren. Ensidigheten i hans framställning är ju allom uppenbar, och det skulle utan tvivel vara alldeles lika lätt att finna exempel på systematisk lögnpropaganda från centralmakternas sida — ehuru ju denna, som bekant, i Förenta staterna hade en mycket ringa effekt. Ej heller är det ur denna synpunkt som problemet främst intresserar. Vad som här framgår är, att propagandatekniken på ömse håll hade nått en hög grad av fullkomlighet redan för tjugo år sedan, och att dr. Goebbels ministerium har haft sina förebilder i både det demokratiska England och kejsar-tidens Tyskland. Opinionsfrihetens begränsning är under moderna förhållanden ganska snäv, och detta är ett faktum som vi alla skulle göra klokt att hålla i minnet.